

SEZNAM AUTORŮ / LIST OF AUTHORS

Alena Nachtmannová

Národní památkový ústav

Markéta Grill Janatová

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Alena Samohýlová

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Konstantina Hlaváčková

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Šárka Rámišová

Národní muzeum

Marie Rafajová

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

Ústav chemické technologie restaurování památek

Andrea Malinová

Vyšší odborná škola textilních řemesel a střední
umělecká škola textilních řemesel

Klára Drábková

Vysoká škola chemicko-technologická v Praze

Ústav chemické technologie restaurování památek

Tomáš Bárta Pražák

Národní muzeum

Vlastimil Havlík

Univerzita Hradec Králové

Valérie Záhonová

matériO' Prague

Petra Mertová

Moravské zemské muzeum

OBSAH / CONTENT

Studie – recenzované texty / Studies

Fraucimor jako dílna textilního umění. Ruční práce v životě českých šlechtičen na pomezí renesance a baroka.....	5
<i>Alena Nachtmannová</i>	
Obutí pro šlechtičnu i svatou. Barokní dámské pantofle ze sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze a okruh analogické obuvi.....	24
<i>Markéta Grill Janatová, Alena Samohýlová</i>	
Tištěný šátek jako historický dokument. 1900–1960.....	37
<i>Konstantina Hlaváčková</i>	
Sportovní obuv a její důležité krůčky k úspěchu.....	49
<i>Šárka Rámišová</i>	
Restaurování dámských bot z pozůstalosti Zdenky Baldové.....	67
<i>Marie Rafajová, Andrea Malinová, Klára Drábková</i>	
Módní doplňky renesančního Benátčana v odkazu Heinricha von Liebiega.....	76
<i>Tomáš Bárta Pražák</i>	

Materiály / Small texts – not reviewed

Dáma krajkářského světa. Profesorka Marie Vaňková.....	87
<i>Vlastimil Havlík</i>	

Zprávy a recenze / Reports and reviews

Projekt Vlákna paměti. Minulost a současnost vambereckého krajkářství.....	92
<i>Vlastimil Havlík</i>	
Inspirace z knihovny materiálů materiO' Prague.....	96
<i>Valérie Záhonová</i>	
Moravské zemské muzeum pořádalo jubilejní 20. ročník konference Textil v muzeu.	97
<i>Petra Mertová</i>	

FRAUCIMOR JAKO DÍLNA TEXTILNÍHO UMĚNÍ. RUČNÍ PRÁCE V ŽIVOTĚ ČESKÝCH ŠLECHTIČEN NA POMEZÍ RENESANCE A BAROKA.

Alena Nachtmannová

Národní památkový ústav

Raně novověké české šlechtičny se velmi často věnovaly náročným ručním pracím, mezi něž patřilo krumplování, vyšívka hedvábím, vyšívka na síťovaném podkladu, zhotovování port a šňůr, v některých případech i výroba krajk. Dívky a ženy si šily a zdobily vlastní části oděvu i módní doplňky, ale podílely se také na výzdobě sídla, v němž žily, zhotovováním závěsů, potahů nábytku či pokrývek na postele i na stoly. Vybavení, které používaly a jejich hotové i nedokončené práce zachycují dobové pozůstalostní inventáře, z nichž byly vybrány tři obsahující největší množství materiálu a dokládající, že aristokratky byly schopny pracovat na úrovni srovnatelné s profesionálními řemeslníky.

Klíčová slova: ruční práce, vyšívka, šlechtičny, renesance, baroko, fraucimor, pozůstalostní inventáře, každodennost

„FRAUCIMOR“ (NOBLE LADIES' ROOM) AS A TEXTILE ART WORKSHOP. HANDICRAFTS IN THE LIVES OF CZECH NOBLEWOMEN AT THE PERIOD BETWEEN RENAISSANCE AND BAROQUE.

Early modern noblewomen often engaged in demanding manual work, including metal thread embroidery, silk embroidery, embroidery on netted backgrounds, making cords and tassels, and in some cases lace-making. Girls and women sewed and decorated their own clothing pieces and fashion accessories, but they also participated in decorating the residence they lived in, making cur-

tains, furniture covers, bedspreads, and tablecloths. The equipment they used and their finished as well as unfinished works are mentioned in period estate inventories, from which three were selected containing the largest amount of material and demonstrating that aristocratic women were capable of working at a level comparable to professional craftsmen.

Keywords: handicrafts, embroidery, noblewomen, Renaissance, Baroque, fraucimor, estate inventories, everyday life

ÚVOD A METODOLOGICKÁ VÝCHODISKA

Výroba textilu a oděvů ve všech fázích technologického procesu, včetně závěrečné výzdoby byla v období raného novověku z největší části v rukou řemeslníků – profesionálů nejrůznějších specializací. Současně však péče o oděv a textil v domácnosti spočívala na bedrech žen. Venkovské ženy si pěstovaly a spřádaly len pro vlastní potřebu, v některých oblastech i jako surovinu pro řemeslnické dílny. Hospodyně na venkově i ve městech běžně šily košile a další spodní části oděvu pro jednotlivé členy domácnosti. Tkaní látek, které snad ještě ve středověku můžeme v domácnostech předpokládat, bylo již v této době zcela v kompetenci cechovních řemeslníků, hospodyně se ale velmi dobře vyznaly v kvalitě tkanin, jejich ceně a použití, přičemž tkaní interiérového a užitkového textilu si zadávaly na zakázku podle

OBUTÍ PRO ŠLECHTIČNU I SVATOU. BAROKNÍ DÁMSKÉ PANTOFLE ZE SBÍRKY UMĚLECKOPRŮMYSLOVÉHO MUSEA V PRAZE A OKRUH ANALOGICKÉ OBUVI.

Markéta Grill Janatová, Alena Samohýlová¹

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Barokní dámské pantofle patří k nejstarší obuvi evropského původu ve sbírce Uměleckoprůmyslového musea v Praze. Ačkoliv jsou její součástí od počátku 60. let 20. století, doposud jim nebyla věnována soustavná pozornost. Předkládaný příspěvek boty nahlíží z několika různých aspektů, využívá výsledky technologického a materiálového průzkumu, všímá si původu akvizice, pracuje s umělekohistorickým zhodnocením a srovnáním s obdobnou produkcí dochovanou v převážně zahraničních sbírkách. Blízkou analogií jsou překvapivě barokní pantofle z pražské církevní sbírky, kam se obuv dostala jako votivní dar.

Klíčová slova: Uměleckoprůmyslové museum v Praze, obuv, 18. století, textil, výšivka, useň, Muzeum společenské kultury Jemniště, Loreta Praha, socha sv. Starosty

FOOTWEAR FOR THE NOBLEWOMAN AND THE SAINT. BAROQUE LADIES' MULES FROM THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF DECORATIVE ARTS IN PRAGUE AND A RANGE OF ANALOGOUS FOOTWEAR.

Baroque women's mules are among the oldest shoes of European origin in the collection of the

Museum of Decorative Arts in Prague. Although they have been a part of the collection since the early 1960s, they have not been given systematic attention until now. The present paper looks at the shoes from several different aspects, using the results of technological and material research, noting the origin of the acquisition, working with an art historical assessment and comparison with similar production preserved in mostly foreign collections. A close analogy is, surprisingly, the Baroque mules from the Prague church collection, where the shoes were given as a votive gift.

Keywords: The Museum of Decorative Arts in Prague, shoes, 18th century, textile, embroidery, leather, the Museum of Social Culture at Jemniště Palace, Loreto Prague, statue of St. Wilgefortis

OBUV VE SBÍRCE UPM V PRAZE A JEJÍ PREZENTACE

Ačkoliv má Uměleckoprůmyslové museum v Praze (UPM v Praze) početnou sbírku obuvi, která dobře dokumentuje vývoj především dámské obuvi v průběhu 19. a 20. století, specializovanou výstavu tohoto sbírkového materiálu zatím nikdy nerealizovalo.² Boty jsou však od 70. let 20. století, od doby pořádání prvních samostatných vý-

1 Alena Samohýlová prováděla v předkládaném příspěvku veškeré materiálové analýzy pomocí elektronického USB streomikroskopu, mikroskopické a mikrochemické analýzy textilních a kovových materiálů a technické rozboru tkanin.

2 Průřez sbírkou obuvi od 19. do 20. století je od roku 2023 prezentován ve stálé expozici UPM v Praze nazvané Art, Life.

TIŠTĚNÝ ŠÁTEK JAKO HISTORICKÝ DOKUMENT. 1900–1960

Konstantina Hlaváčková

Uměleckoprůmyslové museum v Praze

Šátek je předmět s mnoha funkcemi, a je nutno na něj nahlížet v širokých souvislostech. Tématem studie je šátek tištěný a jeho využití nejen v oblasti módy, ale také v oblasti propagace, včetně politické propagandy. Široká škála témat tištěných šátků zahrnuje sport, turismus, historii a další oblasti, včetně citlivých otázek sociopolitických událostí a historických proměn politických ideálů. Závěrečná část je věnována úsilí profesorů Vysoké školy uměleckoprůmyslové A. Kybala a A. Fišárka o povznesení umělecké a technické kvality tištěných šátků, a to v souladu s činností firmy Ascher působící v Londýně. Úloha šátku jako módního doplňku je však v tomto textu rozvíjena jen okrajově.

Klíčová slova: šátek, textilní tisk, propagace, propaganda, Kybal, Fišárek, Ascher, módní doplněk

THE PRINTED SCARF AS A HISTORICAL DOCUMENT. 1900–1960

The scarf is an object with many functions and must be seen in a broad context. The topic of the study is the printed scarf and its use not only in fashion but also in the field of publicity, including political propaganda. The wide range of topics of printed scarves includes sports, tourism, history, and other areas, including sensitive issues of sociopolitical events and historical changes in political ideals. The final section is devoted to the efforts of College of Arts and Crafts professors A. Kybal and

A. Fišárek to elevate the artistic and technical quality of printed scarves, in the spirit of the contribution of the London-based Ascher company. However, the role of the scarf as a fashion accessory is only marginally developed in this text.

Keywords: scarf, textile printing, promotion, propaganda, Kybal, Fišárek, Ascher, fashion accessory

ÚVOD

Předmětem textu je problematika tištěných šátků v období 1900–1960. Text je výsledkem analýzy primárního zdroje – textilní sbírky Uměleckoprůmyslového musea v Praze (dále jako UPM) a sekundárních rešeršních zdrojů vycházejících ze studia domácí a zahraniční odborné literatury a časopiseckých článků zabývajících se vývojem tištěného textilu. Kombinace výsledků studia obou zdrojů mi umožnila interpretovat získané poznatky, jejich zařazení do širšího kontextu a vytvoření uceleného obrazu zvoleného tématu.

Sbírkový fond tištěných šátků Uměleckoprůmyslového musea v Praze v současnosti zahrnuje bezmála tisíc předmětů. Původní fond čtyři sta sedmdesát šátků byl v roce 2008 obohacen o přibližně stejný počet exponátů z bývalého Textilního muzea v České Skalici. Takto vytvořená sbírka je široce rozkročená od vojenských šátků, přes šátky se sportovní tematikou, propagační i propagandistickou, až k šátkům autorským a módním. Jen v malé míře jsou za-

SPORTOVNÍ OBUV A JEJÍ DŮLEŽITÉ KRŮČKY K ÚSPĚCHU

Šárka Rámišová

Národní muzeum

Ve sbírkách Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu se nachází sportovní obuv od poloviny 19. století do současnosti. Mnohá z nich dopomohla ke světovým úspěchům našich sportovců. Sbíрка ale obsahuje i obuv od amatérských sportovců. Její vzhled stanovují primárně pravidla daného sportu, ale svou úlohu sehrávají i módní trendy. Než se jí naučili vyrábět čeští obuvníci, byla sportovní obuv dovážena ze zahraničí. Největším výrobcem se v první polovině 20. století stal Baťa. Po znárodnění Baťových závodů na trhu dominoval národní podnik Botas, který však neudržel tempo se zahraničním vývojem nových technologií.

Klíčová slova: Sokol, sport, sportovní obuv, Baťa, Botana, Botas, adidas, cvičky, tenisky

SPORTS FOOTWEAR AND ITS IMPORTANT STEPS TO SUCCESS

In the collections of physical education and sport of the National Museum there is a wide range of sports footwear from the mid-19th century to the present day. Many of them have contributed to the world success of our athletes. However, the collection also contains footwear for various sports disciplines from amateur athletes. Its appearance is primarily determined by the rules of the sport, but fashion trends also play a role. Before Czech shoemakers learned

to make them, sports shoes were imported from abroad. The biggest manufacturer in the first half of the 20th century was Bata. After the nationalisation of Baťa company, the national enterprise Botas dominated the market, but it could not keep pace with foreign development of new technologies.

Keywords: Sokol, sports, sports shoes, Baťa, Botana, Botas, adidas, gym shoes, sneakers

ÚVOD

Vývoj speciálně upravené obuvi pro pohybové aktivity v českých zemích kopíruje rozvoj tělovýchovy a sportu. Dříve než se začaly rozvíjet jednotlivé sportovní disciplíny, u nás dominovala silně vlastenecká tělovýchovná organizace Sokol. S ní je spjatá i historie sbírky Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea (dále jen ODTVS). Sokolové, vědomi si své důležitosti, začali sbírat artefakty dokumentující jejich význam v budování národního uvědomění české společnosti již od druhé poloviny 19. století. Tato aktivita dospěla až k založení vlastního muzea. Sesbírané předměty tvoří základ zmíněné historické sbírky ODTVS. Teprve v roce 1953 došlo k vytvoření speciální státní muzejní sbírky sportovní a tělovýchovné povahy.¹ Tehdejší politické

1 Dne 1. února 1953 vzniklo Státní muzeum tělesné výchovy a sportu sloučením Muzea Sokola pražského s Muzeem Československé obce sokolské. Od 1. srpna 1972 je toto muzeum součástí Národního muzea. ŠTURSOVÁ, Květoslava. *Tyršovo muzeum tělesné výchovy a sportu 1953–2003*. Praha: Tyršovo muzeum tělesné výchovy a sportu, Praha, 2003.

RESTAUROVÁNÍ DÁMSKÝCH BOT Z POZŮSTALOSTI ZDENKY BALDOVÉ

Marie Rafajová¹, Andrea Malinovská², Klára Drábková¹

1 – Vysoká škola chemicko-technologická v Praze, Ústav chemické technologie restaurování památek

2 – Vyšší odborná škola textilních řemesel a střední umělecká škola textilních řemesel

Dámské boty na vysokém podpatku patří do sbírky Národního muzea a jsou vyrobené převážně z textilu a usně, zdobí je kovová výšivka a aplikace z nepravého sametu. Boty byly silně znečištěny prachem a na svrchní tkanině se nacházela rozsáhlá odřená místa s výpadkem jedné soustavy nití. Usně tvořící podšívku a podešev byly znečištěny a opotřebený nošením.

V rámci restaurátorských prací byl proveden uměleckohistorický průzkum, technologický průzkum a následně restaurátorský zásah, který zahrnoval suché čištění, chemické čištění usně, lokální šité restaurování a konsolidaci lepením.

Klíčová slova: boty, hedvábí, bavlna, useň, celuloid, restaurování bot, Alvol OMK, Klucel G, Zdenka Baldová, The Shoes „Váňa“ Prague

RESTORATION OF LADIES SHOES FROM ZDENKA BALDOVÁ ESTATE

Ladies high-heeled shoes belong to the collection of the National Museum - Historical Museum and are made mostly of textile and leather. They are adorned with metal embroidery and applications of faux velvet. The shoes were heavily soiled with dust, and the outer fabric had extensive worn areas with missing strands of thread. The leather lining and sole were stained and worn out from use.

As part of the restoration work, an art historical research and a technological analysis were conducted, followed by a restoration that included dry

cleaning, chemical cleaning of the leather, local sewn restoration, and consolidation with adhesive.

Keywords: shoes, silk, cotton, celluloid, leather, shoes restoration, Alvol OMK, Klucel G, Zdenka Baldová, The Shoes „Váňa“ Prague

POPIS PŘEDMĚTU

Restaurovaným předmětem jsou dámské boty z pozůstalosti Zdenky Baldové s inv. č. H6p-66/63 ze sbírky Národního muzea (obr. 1). Jedná se o střevíce s vysokým podpatkem bohatě zdobené výšivkou. Bota s páskem a zapínáním na knoflík je z vrchní části potažena hnědou tkaninou, podšívka je zhotovena převážně z usně, pouze v případě nártové části je podšívka z hrubší světlé tkaniny s viditelným rýhováním. Stélka je také zhotovena z usně a ve středové části je ozdobena zlatým nápisem: THE SHOES „Váňa“ PRAGUE.

Spodek boty doplňuje usňová podešev, na které je v případě celého páru vytlačené označení velikosti bot: 38; 5; 687. Mezi podpatkem a koženým patníkem, jenž je k podpatku podbitý hřeby, se nachází destička z bílého materiálu.

Kovová výšivka s nepravidelně zvlněným motivem plošně pokrývá nártovou část a tkaninou potaženou část podpatku. Špičku i podpatek dále zdobí organický motiv z nepravého sametu olemovaný kovovou nití. Nepravý samet doplňuje plná výšivka z nití hnědé barvy.

MÓDNÍ DOPLŇKY RENESANČNÍHO BENÁTČANA V ODKAZU HEINRICHA VON LIEBIGA

Tomáš Bárta Pražák

Národní muzeum

V roce 1904 se dostal do Severočeského muzea v Liberci nemalý počet sbírkových předmětů v rámci pozůstalosti Heinricha von Liebiga (1839–1904), libereckého rodáka, velkopodnikatele, mecenáše a sběratele. Mezi ně náležel i soubor zahrnující renesanční opasek s tašvicí a prachovnici z italských Benátek. Tento soubor módních doplňků patříci pravděpodobně nějakému šlechtici nebo zámožnému měšťanu je předmětem zájmu tohoto příspěvku. Záměrem je především prezentovat uměleckořemeslné zpracování předmětů a restaurátorský zásah.

Klíčová slova: *Opasek, tašvice, prachovnice, renesance, Benátky, 16. století, restaurování, Heinrich von Liebig, Severočeské muzeum v Liberci*

FASHION ACCESSORIES OF A RENAISSANCE VENETIAN FROM THE ESTATE OF HEINRICH VON LIEBIG

In 1904, the North Bohemian Museum in Liberec received a considerable amount of collection items as part of the inheritance of Heinrich von Liebig (1839–1904), a Liberec native, entrepreneur, patron and collector. Among them was a set including a Renaissance belt with a pouch and a powder case from Venice, Italy. This set of fashion accessories, probably belonging to a nobleman or a rich

bourgeois, is the focus of this article. The intention is primarily to present the craftsmanship of the objects and the restoration intervention.

Keywords: *belt, pouch, powder case, Renaissance, Venice, 16th century, restoration, Heinrich von Liebig, North Bohemian Museum in Liberec*

ÚVOD

Heinrich von Liebig se narodil do severočeského podnikatelského rodu 29. dubna 1839 a stal se nejvýznamnějším sběratelem umění v Čechách své doby. Heinrich měl silný vztah k volnému a užitému umění a od samého počátku podporoval nově vznikající liberecké muzeum (od r. 1873). Jako donátor, ale i jako zprostředkovatel nákupů, pomáhal rozšiřovat sbírky a dokonce vypomáhal v jeho samotném kuratoriu. Sám Heinrich vlastnil více než 2800 sbírkových předmětů, které dával na odív ve svých sídlech (Josefinino údolí v Liberci, Frankfurt nad Mohanem a Vídeň), z čehož vychází také členění do tří sbírkových souborů v nynějším Severočeském muzeu v Liberci: liberecká, frankfurtská a vídeňská sbírka. Muzeum Liebigovu sbírku získalo odkazem po jeho smrti v roce 1904. Předměty volného umění byly později vyčleněny do nově vznikající galerie (od r. 1946).¹

1 MOHR, Jan. *Zbraně a zbroj ze sbírek Heinricha von Liebiga*. Liberec: Severočeské muzeum v Liberci, 2005. Dále jako MOHR (2005); GROBKINSKY, Manfred (ed.). *Kunstschätze des Mäzens Heinrich von Liebig: Umělecké poklady mecenáše Heinricha von Liebiga*. Frankfurt am Main: Museum Giersch, 2012, s. 57–76. Komplexněji se osobou Heinricha von Liebiga a jeho sběratelské činnosti věnuje kolektivní monografie editovaná Manfredem Großkinskyem.